

GOSPODARSKA GIBANJA V LETU 1978 V GOZDARSTVU IN GOSPODARSTVU SLOVENIJE

I. Uvod

Iz večine družbeno političnih dokumentov je razvidno, da je bil v Sloveniji v letu 1978 dosežen precejšen napredek v samoupravni organiziranosti združenega dela, da pa se prepočasno spreminja položaj delavca pri odločanju o razširjeni reprodukciji in pri uresničevanju dohodkovnih odnosov. Kljub pomembnim rezultatom pri uresničevanju ciljev in nalog v prvih treh letih tega srednjeročnega planskega obdobja bistveno zaostajamo za predvidevanji v povečanju družbene produktivnosti dela, stabilnejših gospodarskih gibanjih, odločnejšem uveljavljanju strukturnih sprememb v gospodarskih in družbenih dejavnostih ter pri skladnejših odnosih v delitvi družbenega proizvoda. Na podlagi teh ugotovitev in spoznanja, da je hitrejši razvoj samoupravnih odnosov ter povečanje odgovornosti delavcev za odpravo pomanjkljivosti nujnost, je bila sprožena »akcija zaključni račun 1978«.

V akcijo so bile vključene vse subjektivne sile, široko podporo pa je dobila tudi pri delavcih v združenem delu. Čeprav je bilo z akcijo preseženo formalno obravnavanje zaključnih računov, pa iz ocen akcije »zaključni računi 1978« razberemo nekatere njene pomanjkljivosti (premalo prikazani rezultati dohodkovnih odnosov med TOZD, premalo je poudarjen neposreden prispevek delavcev v temeljni organizaciji k rezultatom gospodarjenja, preveč pozornosti je posvečeno delitvi dohodka, premalo pa pogojem za pridobivanje dohodka ipd.). Kot največja pomanjkljivost je v analizah akcije omenjeno dejstvo, da so poročila o zaključnih računih, ki so jih ob akciji sestavljali v temeljnih organizacijah, v pretežni meri obravnavala le gospodarjenje temeljne organizacije same neodvisno od njenega položaja in njene dohodkovne povezanosti in soodvisnosti z drugimi temeljnimi organizacijami in v družbeni reprodukciji. Iz poročil tudi ni bilo dovolj razvidno ali so delavci v temeljni organizaciji glede na dane pogoje dobro ali slabo gospodarili. Ocenjujemo, da bodo podatki zbrani v pričujoči analizi dali vsaj delne odgovore za gozdarske temeljne organizacije tudi na ta vprašanja in bo ta analiza dopolnitev analiz, ki so bile pripravljene ob »akciji zaključni računi 1978«.

Kot je, lahko rečemo že tradicija, da obračuni tekočega obdobja niso primerljivi z istim obdobjem prejšnjega leta, velja to tudi za obračun leta 1978.

Finančni obračun poslovanja leta 1978 je namreč prvi, ki je narejen v skladu z novim zakonom o ugotavljanju in razporejanju celotnega prihodka in dohodka. Ta pa ne predpisuje samo drugačnega sistema obračuna celotnega prihodka, ampak vnaša tudi vrsto sprememb v sistem obračuna poslovnih stroškov in dohodka ter v vsebino posameznih kategorij dohodka in čistega dohodka. Nekatere teh sprememb so začele veljati šele prav z zaključnim računom za leto 1978. Da primerjava finančnih rezultatov poslovanja v letu 1978 z rezultati leta 1977 ni mogoča, je razvidno iz naslednjega:

1. V letu 1978 so organizacije združenega dela vštete v celotni prihodek tudi prihodek, prejet v petnajstih dneh po preteku obračunske dobe, če je dolžniško upniško razmerje nastalo v zadnjih petnajstih dneh po preteku obračunske dobe. V letu 1977 ter po preteku obračunske dobe vnovčene terjatve organizacije združenega dela niso smele všteti v celotni prihodek, ampak so le poslovne stroške znižale za del stroškov, vsebovan v teh terjativah.
2. Plačila za storitve delovnih skupnosti, amortizacijo, obračunano po stopnjah, ki so višje od predpisanih in izdatke za kazni, sodne stroške in takse so morale v letu 1978 vse organizacije združenega dela kriti iz dohodka, med-

tem ko so jih leto poprej le tiste organizacije združenega dela, ki so svoje samoupravne akte že v letu 1977 uskladile z zakonom o združenem delu.

3. Prejemki po pogodbah o delu so šteli v letu 1977 med osebne dohodke (oziroma dohodek), v letu 1978 jih organizacije združenega dela obračunajo med poslovnimi stroški, in sicer kot neproizvodne storitve.
4. Obresti za najete kredite so bile v letu 1977 obračunane kot skupni dohodek (pred razporeditvijo dohodka), v letu 1978 se krijejo iz dohodka kot del dohodka za druga plačila.
5. Del stanovanjskega prispevka za solidarnost in graditev domov za študente je bil v letu 1977 obračunan kot obveznosti iz dohodka, v letu 1978 pa kot skupna poraba delavcev iz čistega dohodka.
6. Izdatki za prehrano delavcev med delom (topli obrok) so bili v letu 1977 sestavni del osebnih prejemkov, v letu 1978 pa sklada skupne porabe.
7. Štipendije študentom in dijakom srednjih šol in nagrade učencem v gospodarstvu so bile v letu 1977 obračunane v okviru osebnih dohodkov, v letu 1978 pa kot obveznosti iz dohodka za druga plačila.
8. V delu čistega dohodka za poslovni sklad so bila v letu 1977 vsebovana tudi združena sredstva organizacij združenega dela v sklade skupnih rezerv, v letu 1978 so ta sredstva med delom čistega dohodka za rezervni sklad.
9. Del čistega dohodka za posojilo skladu federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja je bil v letu 1977 posebej izkazan, v letu 1978 je sestavni del čistega dohodka za poslovni sklad.
10. V letu 1977 so organizacije združenega dela lahko obračunale akontacije osebnih dohodkov v zalogah neokrnjeno, v letu 1978 morajo vsaj 25 % osebnih dohodkov kriti iz celotnega prihodka, kar povečuje znesek razporejenih osebnih dohodkov v dohodku.
11. V vseh gozdarskih organizacijah združenega dela je razlika tudi v obračunu terenskega dodatka, v nekaterih pa tudi v obračunu prispevkov za biološka vlaganja. V letu 1978 je bil v gozdarstvu terenski dodatek tako rekoč ukinjen in so vsa gozdna gospodarstva pri novem vrednotenju zahtevnosti dela, pogoje dela, ki so bili prej plačani s terenskim dodatkom, vnesla v osnovo za pridobivanje osebnih dohodkov.

Čeprav se problem prispevkov za biološka vlaganja vleče že od leta 1976 dalje (ali je to zakonska obveznost ali materialni strošek) je do dokončne opredelitve prišlo šele v letu 1978. Tako so nekatera gozdna gospodarstva (Celje) upoštevala prispevka za biološka vlaganja kot obveznost iz dohodka šele v letu 1978, medtem ko so prej te prispevke obravnavali kot materialni strošek. Vse to so vzroki, da tudi po zaključnem računu za leto 1978 ne bomo mogli sprejeti ocene o uspešnosti ali neuspešnosti poslovanja temeljnih organizacij gozdarstva.

Spremembe v obračunu in vsebini posameznih prvin dohodka in čistega dohodka so tolikšne, da je primerjava podatkov v zaključnih računih leta 1978 z zaključnimi računi leta poprej neustrezna in da lahko napačne zaključke. To dejstvo pa morajo upoštevati vsi, ki bodo analizo prebirali in sprejemali na njeni osnovi zaključke in stališča.

II. Poslovni rezultati

1. Celotni prihodek in dohodek

1.1. Celotni prihodek

V letu 1978 je bil v gozdarstvu Slovenije dosežen celotni prihodek v znesku 3.843.308 tisoč dinarjev, kar je približno 1 % celotnega prihodka doseženega v

slovenskem gospodarstvu. V letu 1978 je celotni prihodek večji kot je bil v letu 1977 v gospodarstvu Slovenije za 23 %, v gozdarstvu pa le za 17 %. Porast celotnega prihodka je posledica spremenjenega obračuna (v gospodarstvu Slovenije in gozdarstvu približno 3 %), rasti proizvodnje, rasti cen proizvajalcev in rasti cen na drobno. Delna izjema od tega je le gozdarstvo, ki ima v letu 1978 manjši fizični obseg proizvodnje in prodaje kot leto poprej. Iz tega izhaja, da je večji celotni prihodek v gozdarstvu predvsem posledica rasti cen in spremenjenega načina obračuna.

Kako so vplivali posamezni dejavniki na rast celotnega prihodka je razvidno iz naslednje tabele: (Vir: mesečni statistični pregled SR Slovenije, Zavod SR Slovenije za statistiko).

Dejavnost	Proizvodnje	Indeksi cen	Št. zaposlenih
Gospodarstvo	107,7	108,8	103,8
Gozdarstvo	93	103,9	99,7

Poprečne cene lesnih gozdnih sortimentov so bile v letu 1978 višje kot v letu 1977 za 15 %. Razlika med indeksi cen, ki jih prikazuje statistika in povečanjem poprečnih cen, izračunanimi iz podatkov zbranih od posameznih gozdnih gospodarstev, je posledica izboljšane strukture gozdnih lesnih proizvodov.

Gozdarstvo pridobiva dohodek predvsem iz dejavnosti proizvodnje gozdnih lesnih sortimentov iz zasebnega sektorja in družbenega sektorja ter iz naslova gojitvenih del v zasebnem in družbenem sektorju. Izvirni dohodek gozdarstva je samo dohodek iz proizvodnje gozdnih lesnih sortimentov, saj so drugi prihodki odvisni od velikosti prihodka v izkoriščanju gozdov. Zato nihanje v proizvodnji gozdnih lesnih sortimentov povzroča praviloma nihanje tudi pri drugih prihodkih gozdarske OZD. V letu 1978 je bilo v gozdarstvu doseženega celotnega prihodka iz izkoriščanja gozdov družbenega sektorja 1.114.568 tisoč dinarjev, kar je le 12 % več kot leto poprej, v zasebnem sektorju pa 988.553 tisoč dinarjev, oziroma 14 % več kot leta 1977.

Porast celotnega prihodka je v gozdarstvu v letu 1978 nižji od porasta poprečnih cen. Iz tega izhaja, da je prodaja gledana skozi količine v letu 1978 nižja kot v letu 1977. Po podatkih Zavoda za statistiko je indeks količinske prodaje 93, medtem ko je po podatkih zbranih od posameznih gozdnih gospodarstev indeks prodaje 99. Po podatkih gozdnih gospodarstev je znašala v letu 1978 skupna prodaja v zasebnem sektorju 1.043.635 kubikov lesa, kar je približno toliko kot v letu 1977, medtem ko je v družbenem sektorju prodaja leta 1978 nižja kot v letu 1977 za 1 %.

Proizvodnja gozdnih lesnih sortimentov v letu 1978 je znašala samo 93 % proizvodnje leta poprej. Ker je prodaja gozdnih sortimentov višja od proizvodnje (vsaj po podatkih, ki so jih posredovala posamezna gozdna gospodarstva), so gozdna gospodarstva opravila del prodaje na račun znižanja zaloga. S tem pa so si ustvarila slabo osnovo za večjo prodajo v letu 1979.

V proizvodnji gozdnih lesnih sortimentov je opaziti največjo stagnacijo v proizvodnji industrijskega lesa in to pri hlodih za furnir in luščenje, kjer je indeks 45 in pri celuloznem lesu, kjer je indeks 64. Iz statističnih podatkov je torej razvidno, da v letu 1978 še ni doseženih pozitivnih premikov v proizvodnji celuloznega lesa. Eden glavnih vzrokov za sklenitev samoupravnega sporazuma za sodelovanje po načelih skupnega prihodka med gozdarstvom in Tovarno celuloze »Djuro Salaj«

Krško pa je bil prav možnost povečanja proizvodnje celuloznega lesa. Obraten pojav kot pri celuloznem lesu, je pri lesu za lesonitke in iverke, kjer beležimo indeks proizvodnje 155.

Če primerjamo rast blagovne proizvodnje in prodaje v slovenskem gozdarstvu z rastjo v drugih republikah in v jugoslovanskem gozdarstvu, vidimo, da je slovensko gozdarstvo med tistimi, ki v teh prvinah najbolj nazaduje. Kolikšna je bila v letu 1978 proizvodnja v posameznih republikah in kolikšna je stopnja rasti v primerjavi z letom poprej, je razvidno iz naslednje tabele (Vir podatkov: Realizacija proizvoda izkoriščanja šuma po republikama i pokrajinama u 1977 i 1978 godini, Opšte udruženje šumarstva):

Republika	Proizvodnja v 000 m ³	Indeks leto 1977 = 100
SFRJ	13.380	98
BiH	4.923	100
Črna gora	488	84
Hrvatska	3.378	99
Makedonija	502	96
Slovenija	2.339	93
Srbija	1.750	99

V letu 1978 se je spremenila tudi struktura prihodkov in sicer v korist prihodkov iz naslova deleža v skupnem prihodku in skupnem dohodku. V letu 1977 so predstavljali ti prihodki le 2,7 % celotnega prihodka v slovenskem gospodarstvu v letu 1978 pa 7 %. Povečanje deleža je sicer več kot dvakratno, vendar glede na nizko osnovo primerjave še premajhno.

V gozdarstvu je bilo realiziranega v letu 1977 5,5 % celotnega prihodka na račun prihodkov iz skupnega prihodka, v letu 1978 pa 7,5 %. Iz tega izhaja, da je pri urejanju dohodkovnih odnosov v gozdarstvu Slovenije v primerjavi s celotnim gospodarstvom opaziti stagnacijo.

1.2. Porabljena sredstva

Rast porabljenih sredstev je v letu 1978 v gozdarstvu nižja od rasti celotnega prihodka. Vendar zaradi spremenjenih postavk, ki se pokrivajo kot materialni stroški iz celotnega prihodka je težko ugotoviti, koliko so nižja porabljena sredstva rezultat spremenjenega obračuna in koliko boljšega dela. Različni vplivi so se v kazalnikih gospodarjenja odrazili takole:

Indeks rasti $\frac{1978}{1977}$

Dejavnost	Celotni prihodek	Porabljena sredstva	Dohodek
Gospodarstvo	123	118	139
Gozdarstvo	117	105	135

Zaradi spremenjenih predpisov so po ocenah Službe družbenega knjigovodstva v slovenskem gospodarstvu porabljena sredstva v letu 1978 manjša za 10 %. V gozdarstvu je ta procent znatno višji, ker vplivajo na njegovo velikost poleg spremenjenih predpisov, ki veljajo za vse organizacije združenega dela še poseb-

nosti, ki se nanašajo samo na gozdarstvo. Tako so v letu 1977 nekatere temeljne organizacije in obrati za kooperacijo izkazovali prispevke za biološka vlaganja med materialnimi stroški, v letu 1978 pa kot del dohodka. Pomemben vpliv na povečanje dohodka imajo v gozdarstvu tudi terenski dodatki. S spremembo pomožnega sporazuma o razporejanju dohodka in delitvi sredstev za osebne dohodke, so bili dogovorjeni drugačni kriteriji za pridobivanje pravice za izplačilo terenskega dodatka. Na ta način večina delavcev sekačev in drugih terenskih delavcev ni več upravičena do terenskega dodatka. Zato je indeks povečanja stroškov za dnevnice, terenski dodatek in druga povračila stroškov v gozdarstvu 55, v gospodarstvu Slovenije pa 119.

V letu 1978 opazamo v strukturi porabljenih sredstev kvalitativne spremembe. Če smo ob devetih mesecih leta 1978 na osnovi takratnih podatkov postavili trditev, da je nizka rast porabljenih sredstev posledica nizke rasti akontacij za prevzeti les in nizke rasti amortizacijskih sredstev, ob koncu leta ta trditev ne drži več. Akontacije kmetom so namreč bolj porasle kot je porasla realizacija izkoriščanja gozdov zasebnega sektorja in bolj kot je poprečen porast porabljenih sredstev. Tako je obseg sredstev, ki je bil že tekom leta razdeljen kmetom večji v letu 1978 kot v letu 1977 za 18 %, medtem ko je dosežena prodaja iz zasebnega sektorja večja kot je bila v letu 1977 le 14 %. Iz tega izhaja, da so delavci v obratih za kooperacijo v letu 1978 uspešnejši in bolj ekonomično opravljali svoje naloge in s tem omogočili kmetom v doseženi prodajni ceni večji delež kot leto poprej.

Tudi minimalna amortizacija osnovnih sredstev je v letu 1978 večja kot je bila leto prej. Iz tega izhaja, da so si gozdarske temeljne organizacije na račun nižjega dohodka ustvarile večja sredstva za reprodukcijo.

1.3. Dohodek in njegova razporeditev

Če od celotnega prihodka odštejemo porabljena sredstva, dobimo realizirani dohodek. Ta je bil v letu 1978 večji kot leto poprej v gospodarstvu Slovenije 39 %, v gozdarstvu pa 35 %. Iz podatkov o rasti celotnega prihodka in dohodka bi lahko zaključili, da je v letu 1978 gospodarstvo Slovenije poslovalo izredno ekonomično. Vendar zaradi vplivov o katerih smo govorili že v uvodu in pri analiziranju posameznih prvin gospodarjenja, ne moremo trditi, da je večji dohodek posledica boljšega dela.

Tudi v letu 1978 je nekaž organizacij razdelilo več dohodka kot ga je ustvarilo. Ob koncu leta 1978 je v slovenskem gospodarstvu izkazalo izgubo 125 organizacij združenega dela in sicer za 912.789 tisoč dinarjev. V gozdarstvu je bila v letu 1978 izguba malenkostna in znaša samo 1,9 % izgube leta poprej. Iz podatkov, ki so na razpolago za presojanje uspešnosti poslovanja gozdarskih OZD ne moremo zaključiti, da je gozdarstvo poslovalo nadpoprečno uspešno, pa je kljub temu realiziralo manj izgube kot v prejšnjih letih. Iz tega izhaja, da je bila izguba, ki se je pojavljala v prejšnjih letih v nekaterih gozdarskih temeljnih organizacijah posledica predvsem neurejenih dohodkovnih odnosov znotraj gozdnogospodarskih območij.

Analize porabe dohodka v letu 1978 in v letu 1977 so pokazale, da v teh dveh letih razporejanja dohodka ni bilo opravljeno v skladu s razmerji dogovorjenimi v družbenem planu. Sredstva za razširitev materialne osnove dela so rasle počasneje od rasti dohodka, sredstva za zadovoljevanje splošne, skupne porabe pa hitreje od rasti dohodka. Zato so v resoluciji o družbenoekonomskem razvoju za leto 1978 razmerja delitve dohodka še ostreje načrtovane v korist sredstev za raz-

širitev materialne osnove dela. Organizacije združenega dela so morale že ob začasni delitvi (polletju in devetih mesecih leta) preveriti skladnost opravljene delitve dohodka z načrtovano ter v primeru odstopanj ukrepati, da se dogovorjena razmerja zagotove. Ob polletju leta 1978 smo ugotovili, da se ne uresničujejo dogovorjena razmerja v delitvi dohodka. Glavni vzrok neizpolnjevanja dogovorjenih razmerij pa ni bila rast skupne in splošne porabe izven TOZD, ampak rast osebne in skupne porabe v organizacijah združenega dela. Če bi hoteli doseči, da bi se rast osebnih dohodkov izraziteje premaknila v korist sredstev za razširjanje materialne osnove dela, potem bi morali v drugem polletju zadrževati rast osebnih dohodkov in skupne porabe.

Kako pa so ob koncu leta delavci v gozdarstvu razporedili dohodek, je razvidno iz naslednje tabele:

Prvina	1977	1978	Indeks
1. Prispevki za skupno porabo	78.222	83.824	107
2. Prispevki za splošno porabo	11.861	11.837	99
3. Prispevki za biološka vlaganja	229.307	263.538	114
4. Del dohodka za delovno skupnost	39.390	140.752	357
5. Del dohodka iz izjemnih ugodnosti	32.508	41.709	128
6. Del dohodka za amor. nad minimalo	103	12.206	11850
7. Del dohodka za drugo poslovno porabo	23.794	107.480	451
8. Čisti dohodek	917.274	1.131.662	123
Skupaj razporejeni dohodek	1.322.461	1.793.008	136

Iz podatkov je razvidno, da so v letu 1978 organizacije združenega dela s področja gozdarstva razporedile za 35 % več dohodka kot v letu 1977 (ker je izguba malenkostna, so ga razporedile skoraj toliko kot so ga ustvarile).

Kot je iz podatkov razvidno, je bila rast porabe za posamezne namene različna. Tako je del dohodka, ki je bil namenjen skupni porabi porastel samo za 7 %, medtem ko je tisti del dohodka, ki so ga morale temeljne organizacije gozdarstva prispevati za splošno porabo v letu 1978 celo nižji kot v letu 1977 (indeks 99). Bistven vpliv na obseg nizke rasti obveznosti so imele nižje stopnje pri davku iz dohodka TOZD, pa tudi razširitev davčnih olajšav je prispevala svoj delež.

Prispevki za biološka vlaganja v zasebnem sektorju so se v letu 1978 v primerjavi z letom poprej povečali za 14 %, to je toliko kot se je povečala realizacija zasebnega sektorja. Iz tega bi izhajalo, da je poprečna stopnja prispevkov za biološka vlaganja v zasebnem sektorju v letu 1978 enaka kot je bila v letu 1977. Po prodanem kubiku lesa je bilo oblikovanih v letu 1978 v zasebnem sektorju 119 din prispevkov, oziroma 12,7 % od dosežene prodajne cene gozdnih lesnih sortimentov v zasebnem sektorju. V letu 1977 so znašali prispevki za biološka vlaganja 105 dinarjev po prodanem kubiku ali 11,4 % od dosežene prodajne cene.

Prispevki za biološka vlaganja družbenega sektorja so bili oblikovani v letu 1978 v višini 139.453 tisoč dinarjev, kar pomeni 106 din po prodanem kubiku lesa in 11,8 % od dosežene prodajne cene. V letu 1977 je bilo prispevka za biološka vlaganja v družbenem sektorju oblikovanega znatno manj, saj je bil znesek po prodanem kubiku le 90 din ali 10,1 % od dosežene prodajne cene.

Med obveznostmi iz dohodka velja omeniti izredno povišanje dela dohodka namenjenega za financiranje skupnih služb. Delno je visok porast dohodka za skupne službe posledica dejstva, da v letu 1977 vse delovne organizacije niso delovnih skupnosti finansirale iz dohodka, ampak iz materialnih stroškov. V de-

lovnih skupnosti skupnih služb je v slovenskem gospodarstvu zaposlenih 58.309, v gozdarstvu Slovenije pa 981. Zaposleni v skupnih službah zavzemajo v slovenskem gospodarstvu 9,3 % vseh zaposlenih, v slovenskem gozdarstvu pa skoraj 12 % vseh zaposlenih. Vzrok za nadpovprečno število zaposlenih v gozdarskih skupnih službah je v precejšnji meri dejstvo, da delavci v gozdarskih delovnih skupnostih ne opravljajo samo dejavnosti, ki po zakonu o združenem delu sodi v dejavnost skupnih služb, ampak tudi gospodarske dejavnosti (taksacija ipd.).

Poprečno realizira vsak delavec v skupnih službah v slovenskem gospodarstvu 249.000 din celotnega prihodka, v gozdarstvu pa 244.000 dinarjev. Ker pomeni celotni prihodek skupnih služb odhodek za temeljne organizacije, pomeni nižji celotni prihodek delovne skupnosti skupnih služb nižji odhodek temeljnih organizacij in večji njihov čisti dohodek. Iz tega izhaja, da so k velikosti realiziranega čistega dohodka v TOZD pripomogli v gozdarstvu tudi delavci skupnih služb, ki so ali delovali izredno ekonomično ali pa so se zadovoljili z nizkimi dohodki in nizkimi drugimi prejemki.

V letu 1978 je opaziti tudi premik pri oblikovanju dohodka iz izjemnih ugodnosti iz gozdov družbenega sektorja. Kljub temu, da so se v letu 1978 tiste prvine celotnega prihodka (amortizacija) in dohodka (prispevki za biološka vlaganja), ki zmanjšujejo obseg dohodka iz izjemnih ugodnosti povečevale progresivno, je dohodek iz izjemnih ugodnosti za 28 % večji kot leto poprej. Iz tega izhaja, da so poslovale temeljne organizacije v gozdarstvu ali bolj racionalno ali pa imele pri proizvodnji ugodnejše pogoje kot v prejšnjih letih.

Za leto 1978 velja omeniti tudi nekatere druge prvine porabe dohodka, ki so pomemben vzrok, da je bil dosežen čisti dohodek nižji kot dohodek. Med takšne sodi del dohodka za poslovno porabo, kamor spada del dohodka za članarine z indeksom 190, del dohodka za takse, kazni in sodne stroške z indeksom 290, del dohodka za povračila stroškov plačilnega prometa v državi z indeksom 281 in še nekateri drugi odhodki iz dohodka.

1.4. Čisti dohodek in njegova razporeditev

Čeprav so se odhodki iz dohodka, ki pomenijo finansiranje splošne in skupne porabe v nekaterih prvinah zmanjšali, je čisti dohodek porasel manj kot pa dohodek. Vzrok za nižjo rast je kot rečeno predvsem v povečanju nekaterih izdatkov iz dohodka za poslovno porabo. Razen nekaterih izjem, so to predvsem tisti izdatki, ki imajo po svoji vsebini enak značaj kot materialni stroški in na njihovo višino lahko vplivajo delavci TOZD s svojimi poslovnimi odločitvami.

Čisti dohodek so delavci v gozdarstvu razporedili za naslednje namene:

Prvina	Skupaj gozdarstvo	
	znesek	indeks leto 1977 = 100
Del čistega dohodka:		
— za osebne dohodke	893.297	122
— za stanovanjsko izgradnjo	59.020	156
— za druge nam. v skl. sk. porabe	76.351	109
a) za kmete	4.786	132
b) za delavce	71.565	108
— za poslovni sklad	49.877	111
— za rezervni sklad	39.441	162
— za druge namene	13.676	149

Del dohodka, ki je namenjen osebnim dohodkom se je v gozdarstvu povečal v letu 1978 v primerjavi z letom poprej za 22 %, poprečno v slovenskem gospodarstvu pa 24 %. Kot smo že omenili, so morale gozdarske temeljne organizacije v letu 1978 uveljaviti določila panožnega sporazuma o razporejanju čistega dohodka in delitvi sredstev za osebne dohodke glede terenskega dodatka. To pa pomeni, da so morali v vseh tistih temeljnih organizacijah, kjer so prej del težjih pogojev dela plačevali s terenskim dodatkom, težje pogoje dela upoštevati pri opredeljevanju zahtevnosti dela. Na ta način so morali sredstva za osebne dohodke povečati približno za 10 %.

V letu 1978 je tudi sprememba pri evidentiranju pogodb o delu. Prej so se pogodbe o delu evidentirale med osebne dohodke, v letu 1978 pa med materialne stroške. Nekatera gozdna gospodarstva so pri prikazovanju osebnih dohodkov upoštevala takšno določilo tudi pri podatkih za leto 1977, druga pa ne. Zato je težko oceniti kolikšno je dejansko povečanje osebnih dohodkov. Na vsak način pa lahko iz prikazanih podatkov zaključimo, da je rast osebnih dohodkov v gozdarstvu v letu 1978 pod poprečjem gospodarstva.

Rekli smo že, da je Resolucija o družbenoekonomskem razvoju v letu 1978 začrtala razmerja v delitvi dohodka. Delitev dohodka bi morala biti izvedena tako, da bi se sredstva za razširitev materialne osnove dela povečala bolj kot dohodek, vse druge kategorije porabe, še posebej osebne, skupne in splošne pa manj kot dohodek. Sredstva za osebne dohodke bi morala rasti za 10 % počasneje od rasti dohodka.

Zaradi že navedenih bistvenih razlik v sistemu obračuna in vsebini posameznih prvin dohodka ni moč preverjati skladnosti opravljene delitve dohodka z določili Resolucije. Podatke bi bilo treba najprej očistiti vseh obračunskih razlik. Kljub določenim zadržkom pa lahko zaključimo, da je bila v letu 1978 delitev dohodka skladnejša resolucijskim določilom kot prejšnja leta.

Še nekaj besed o akumulacijski in reprodukcijski sposobnosti gospodarstva in gozdarstva Slovenije.

Pod reprodukcijsko sposobnostjo razumemo sposobnost obnavljanja procesa materialne proizvodnje v enakem zmanjšanem ali povečanem obsegu. Reprodukcijsko sposobnost lahko opazujemo z vidika posamezne proizvodne enote (njene individualne reprodukcije) z vidika posameznega gospodarstva in z vidika družbene skupnosti — v smislu celovite družbene reprodukcije.

Čim širše opazujemo reprodukcijsko sposobnost, tem večji obseg sredstev zajamemo v tisti del, ki pomeni obnavljanje procesa proizvodnje. Reprodukcijska sposobnost je kot že rečeno enostavna ali razširjena. Razširjeno reprodukcijo omogoča akumulacija, ki determinira možnost razširjene reprodukcije. Zato pravimo, da je akumulacijska sposobnost neke organizacije združenega dela, skupine organizacij, panoge ali področja gospodarstva ali celotnega gospodarstva, tista sposobnost, ki omogoča razširitev reprodukcije. Enako kot velja za sredstva za reprodukcijo, velja tudi za sredstva za akumulacijo, da med nje lahko upoštevamo tem več sredstev s čimširšega vidika jo opazujemo. Ta kratek uvod je bil potreben zaradi tega, ker je gozdarstvo panoga dejavnosti, ki pridobiva sredstva za reprodukcijo, tako biološka kot tehnična, iz lastnih virov in tujih virov. Zato je treba pri opredeljevanju akumulacijske sposobnosti gozdarstva poleg sredstev, ki jih oblikujejo za namene reprodukcije posamezne temeljne organizacije, upoštevati tudi tista sredstva, ki jih v ta namen prispeva primarna predelava lesa in drugi. V analizi so sredstva za reprodukcijo prikazana s stališča oblikovanja teh sredstev v gozdarstvu. Tako smo med reprodukcijska sredstva uvrstili amortiza-

cijo (minimalna in nadminimalna), dohodek iz izjemnih ugodnosti in del čistega dohodka namenjenega za poslovni sklad.

Sredstva za reprodukcijo so se v gozdarstvu povečala v letu 1978 v primerjavi z letom poprej za 22 %, kar je polovico anj kot v gospodarstvu Slovenije. Sredstva za akumulacijo so v gozdarstvu v letu 1978 večja kot so bila enaka sredstva leta poprej za 41 %, v gospodarstvu Slovenije pa kar za 57 %.

Povečanje reprodukcijskih sredstev je v gozdarstvu relativno skromno kljub temu, da so sredstva za osebne dohodke porasla manj kot v poprečju gospodarstva.

1.5. Osebni dohodki

Pomembna prvina analize gospodarjenja je tudi gibanje osebnih dohodkov. Občani se vključujejo v združeno delo zato, da pridobivajo osebne dohodke in s tem možnost vzdrževanja določenega življenjskega standarda. Osebni dohodki delavcev ne morejo biti pod določenim minimumom, ker bi to ogrožalo možnost reprodukcije delovne sile in s tem možnost dela. To je bil verjetno tudi vzrok, da so se osebni dohodki kljub sprejeti obveznosti, da se morajo gibati v mejah čistega dohodka, gibal bolj v odvisnosti od življenjskih stroškov kot v odvisnosti od dohodka. Osebni dohodki so rasli znatno hitreje kot pa dohodek. V letu 1978 je slika obrnjena. Osebni dohodki so porasli manj kot dohodek in čisti dohodek. Ni lahko ugotoviti, ali je to posledica dejstva, da so se delavci v temeljnih organizacijah začeli zavedati, da ne morejo porabiti tistega, kar niso ustvarili ali pa dejstva, da je v letu 1978 zaradi administrativnih vplivov (sprememba v obračunu) dohodek in čisti dohodek toliko porasel, da so si delavci z osebnimi dohodki zagotovili določen življenjski standard, čeprav so v ta namen angažirali manjši del dohodka oziroma čistega dohodka.

V letu 1978 je bila rast osebnih dohodkov nad rastjo življenjskih stroškov, zato se je večina zaposlenim življenjski standard povečal. Indeks življenjskih stroškov je bil v letu 1978 115,7, gibanje osebnih dohodkov pa naslednje:

Dejavnost	Poprečni izplačani neto OD	Indeks rasti 1977 = 100
Gospodarstvo SRS	5.690 din	117
Gozdarstvo	6.208 din	119

Od poprečja gospodarstva odstopa gozdarstvo v osebnih dohodkih za 9 %, to pa je manj kot je k višjim osebnim dohodkom prispeval spremenjeni način obračuna terenskega dodatka. Zato lahko z gotovostjo trdimo, da so osebni dohodki zaposlenih v gozdarstvu kljub pospešeni rasti v letu 1978 v primerjavi s poprečjem gospodarstva še zmeraj prenizki.

Zavod SR Slovenije za statistiko objavlja v svojih informacijah, ki zadevajo osebne dohodke strukturo delavcev posameznih dejavnosti glede na velikost čistega dohodka.

Zadnji razpoložljivi tovrstni podatki se nanašajo na devetmesečno poprečje leta 1978.

Podatki so naslednji:

Čisti osebni dohodki

	Do 2500 din	2501 do 3000	3001 do 3500	3501 do 4000	4001 do 4500	4501 do 5000	5001 do 6000	6001 do 7000	7001 do 8000	8001 do 9000	9001 do 10.000	10.001 do 12.000	Nad 12.000 din
Gosp.	0,1	1,6	5,3	9,8	12,7	13,4	21,8	14,3	8,5	4,9	3,0	2,8	1,8
Gozd.	0,1	0,6	2,1	3,8	6,7	9,6	26,5	21,5	11,9	7,3	4,5	3,8	1,6

V višini osebnih dohodkov se odraža tudi težavnost dela, saj so pogoji dela eden izmed bistvenih kriterijev za ugotavljanje sestavljenosti dela in s tem osnove za osebni dohodek. V gozdarstvu ima samo 4,5 % zaposlenih osebni dohodek do 4000 din mesečno, medtem ko je takšnih delavcev v gospodarstvu Slovenije kar 16,8 %. Ker odpade v gozdarstvu precejšen delež zaposlenih na delavce sekače in gojitelje, ki delajo v težjih pogojih dela in pri katerih znaša poprečen osebni dohodek od 5000 do 7000 din je v gozdarstvu kar 64,4 % vseh zaposlenih, pri katerih je poprečen mesečni dohodek od 4000 do 7000 din. Če računamo, da je v gozdarstvu samo 8000 zaposlenih, od tega precej začasno in da je samo 1,6 % zaposlenih, ki imajo nad 12.000 din osebnega dohodka, lahko zaključimo, da so visoki osebni dohodki v gozdarstvu redka izjema. Izredna koncentracija delavcev v razredih od 4000 do 7000 din kaže na relativno majhne razpore v osebnih dohodkih za posamezna dela. To pa pomeni, da se v gozdarstvu premalo upošteva načelo delitve po delu. Ta pomanjkljivost je posledica relativno slabih finančnih rezultatov poslovanja v gozdarstvu, ki ne dopuščajo v osebnih dohodkih prevelikih razponov. Delavcem sekačem in drugim nekvalificiranim delavcem je treba, zaradi možnosti reprodukcije delovne sile in zaradi izredne fluktuacije, zagotoviti ustrezne osebne dohodke, razponi v osebnih dohodkih pa se uveljavljajo le tam, kjer to dohodek dopušča.

III. Kazalniki poslovnega uspeha

Po določilih zakona o združenem delu morajo delavci stalno spremljati (da bi lahko smotno in racionalno gospodarili z dohodkom) rezultate svojega dela in rezultate poslovanja temeljne organizacije. Ker je dohodek, ki ga delavci pridobivajo v temeljni organizaciji združenega dela materialna osnova pravice delavcev, da odločajo o pogojih in rezultatih svojega dela in glavni motiv dela in merilo uspešnosti ter odgovornosti delavcev za uspešno delo in razpolaganje z družbenimi sredstvi predvideva zakon, da delavci:

- primerjajo rezultate tekočega obdobja z rezultati preteklih obdobj ter predvidenimi rezultati;
- primerjajo svoje rezultate z rezultati drugih temeljnih organizacij:
 - s katerimi so združili delo in sredstva,
 - ki opravljajo isto ali sorodno dejavnost in
 - s katerimi so sklenili samoupravni sporazum ali družbeni dogovor o temeljih plana.

Z uspešnostjo poslovanja v najširšem smislu razumemo stopnjo uresničevanja splošnega ekonomskega načela na katerem temelji vsako smotno odločanje v gospodarstvu. Splošno ekonomsko načelo je opredeljeno kot načelo doseganja določenega učinka s čimmanjšimi sredstvi ali doseganje največjega učinka z določenimi sredstvi. Za presojo uresničevanja splošnega ekonomskega načela, to je uspešnosti poslovanja organizacij združenega dela, je treba izbrati ustrezne

kazalnike oziroma mere uspešnosti. Najti ustrezno mero pa ni lahka naloga. V jugoslovanski teoriji je znanih precej mer, ki naj bi razkrivale ali so organizacije združenega dela dobro ali slabo poslovale. Kljub velikemu številu predlaganih mer, pa z nobeno od dosedaj znanih ne moremo zanesljivo ugotoviti ali je organizacija združenega dela glede na dane pogoje dobro ali slabo poslovala.

Poleg tega pa ni kazalnika v katerem bi se zrcalile vse ali večino vidikov sprememb. Zato je ponavadi treba izbrati več kazalnikov. Slabost teh kazalnikov pa je, da so parcialni, z njimi lahko zasledujemo enega od mnogih ekonomskih principov. Druga njihova značilnost pa je, da se lahko gibljejo zelo divergentno. Visoko stopnjo uresničevanja določenega ekonomskega načela lahko dosežemo na račun zanemarjanja drugih načel. Zato je nujno ugotavljati več kazalnikov hkrati.

Ker je dohodek TOZD glavni nagib za delo in merilo za uspešnost poslovanja, smo ocenili, da sta za analizo delovanja TOZD najprimernejša kazalnika uspešnosti:

1. dohodek na delavca;
2. dohodek v primerjavi s povprečno uporabljenimi poslovnimi sredstvi.

Ta dva kazalnika v sintetični obliki prikazujeta uspešnost ali neuspešnost poslovanja in vsi drugi kazalniki se zrcalijo v teh dveh in pojasnjujejo njuno velikost. Zato bomo pozornost pri ugotavljanju uspešnosti poslovanja organizacij združenega dela posvetili le tema dvema.

»Dohodek na delavca« in »dohodek v primerjavi s povprečno uporabljenimi sredstvi« sta enostavni meri, zato vsaka za sebe enostranski. Tako je mera »dohodek na delavca« zelo enostranska mera, saj pripisuje ves dohodek živemu delu. Nasprotno pa je mera »dohodek v primerjavi s povprečno uporabljenimi poslovnimi sredstvi« pomanjkljiva zaradi tega, ker pripisuje ves dohodek sredstvom kot minulemu delu. Zato je nujno, v analizo zajeti oba kazalca povezano in ocenjevati poslovanje organizacij združenega dela istočasno skozi oba. Le na ta način pridemo do razširjenega ali poglobljenega spoznanja o poslovanju, saj jasneje spoznamo zveze med posameznimi pojavi.

Ker pa je lahko dohodek večji ali manjši zavoljo različnih vzrokov, smo poleg mer uspešnosti izbrali še druge kazalnike iz zakona o združenem delu in odloka o kazalcih za izkazovanje rezultatov dela delavcev in poslovanja temeljne organizacije združenega dela in odloka, nekaj parcialnih mer, ki bolj podrobno pojasnjujejo delovanje organizacij združenega dela.

Parcialne kazalnike oziroma mere bi lahko razdelili v dve skupini:

1. tiste, ki razkrivajo pogoje pri pridobivanju dohodka;
2. tiste, ki razkrivajo, kako je bil ustvarjeni dohodek oziroma čisti dohodek razporejen.

Mere, ki razkrivajo pogoje pri pridobivanju dohodka, naj bi pokazale, ali je večji dohodek posledica angažiranega družbenega kapitala, boljše opremljenosti dela ali pa tistih prvin gospodarjenja na katere delavci vsakodnevno vplivajo pri svojem delu. Najpomembnejši kazalec, ki naj bi pokazal pogoje pri pridobivanju dohodka, je:

»povprečno uporabljen poslovna sredstva na delavca«. Kazalnik pove, koliko poslovnih sredstev (osnovnih in obratnih) odpade na delavca in daje predstavo o tem, koliko oziroma v kakšnem sorazmerju je tekoče delo združeno s sredstvi.

Kazalnik vpliva na velikost dohodka premosorazmerno. Večja opremljenost s sredstvi mora imeti za posledico večji dohodek.

Dohodek, ki ga dosežejo delavci v organizacijah združenega dela, potem razporejajo na del za splošno in skupno porabo, na del za zadovoljevanje svojih

osebnih in skupnih potreb, na del za razširjanje materialne osnove dela in za rezerve.

Iz razporeditve dohodka in čistega dohodka ugotovimo ali so delavci pri razporejanju dohodka bolj upoštevali interes delavca kot proizvajalca in potrošnika in vloženemu delu neustrezni delež dohodka namenili za osebne dohodke. To ugotavljamo s kazalnikoma:

1. osebni dohodek in sredstva skupne porabe na delavca;
2. čisti osebni dohodek na delavca.

S tema kazalnikoma ugotovimo ali se osebni dohodki gibljejo skladno z doseženim dohodkom. Kažejo, ali se delež dohodka za osebne dohodke in sklad skupne porabe giblje tako kot smo se dogovorili z resolucijo in panožnimi sporazumi o delitvi čistega dohodka in razporejanju sredstev za osebne dohodke. Z njimi je mogoče vsaj načeloma ugotavljati ali je v organizacijah združenega dela izvedena delitev po delu ali ne.

Pri razporejanju dohodka pa morajo delavci tudi upoštevati dejstvo, da je treba razširjati materialno osnovo dela in s tem ustvarjati danes pogoje za boljši jutri. Med najpomembnejše kazalnike razdelitve čistega dohodka, ki kažejo, kako delavci skrbijo za razširjanje materialne osnove dela lahko uvrstimo:

1. akumulacija v primerjavi s poprečno uporabljenimi poslovnimi sredstvi;
2. delež akumulacije v dohodku;
3. sredstva za reprodukcijo v primerjavi s poprečno uporabljenimi sredstvi.

Akumulacija v primerjavi s poprečno uporabljenimi poslovnimi sredstvi je v naših razmerah zelo pomemben kazalnik, izraža akumulacijsko stopnjo, po kateri izločajo sredstva za razširjeno reprodukcijo posamezne organizacije združenega dela oziroma sektorji gospodarstva. Čeprav akumuliranje ni družbeno dogovorjeno, pa širši družbeni interes zahteva oblikovanje sredstev za reprodukcijo sorazmerno z velikostjo sredstev s katerimi upravljajo delavci v organizacijah združenega dela. Le na ta način se namreč lahko oblikuje zadosten obseg sredstev za razširjeno reprodukcijo in realizira združevanje sredstev po načelu udeležbe v skupaj ustvarjenem dohodku.

Kazalnik »sredstva za reprodukcijo v primerjavi s poprečno uporabljenimi poslovnimi sredstvi« prav tako kot prejšnji kazalnik kaže interes delavcev za razširitev materialne osnove dela, s to razliko, da kaže prvi kazalnik skrb za razširjeno reprodukcijo, medtem ko se v drugem odražajo odločitve glede celotne reprodukcije v OZD.

Kazalnik	Gospodarstvo			Gozdarstvo		
	1977	1978	Indeks	1977	1978	Indeks
1. Dohodek na delavca v 000 din	144	195	134	161	217	134
2. Dohodek v primerjavi s pop. upor. posl. sredstvi v %	35	36	102	62	61	90
3. Pop. upor. poslovna sred. na delavca v 000 din	412	526	127	258	354	136
4. Akum. v prim. s poprečno upor. posl. sredstvi v %	0,03	0,04	133	0,04	0,04	100
5. Delež akumulacije v dohod. v %	11	12	109	6	7	116
6. Sred. za repr. v prim. s pop. upor. posl. sredstvi v %	0,08	0,08	100	0,09	0,09	100
7. Osebni dohodki in sredstva skup. porabe na del. v 000 din	95	118	123	102	126	123
8. Čisti os. dohodek na del. v din	4850	5690	117	5184	6208	119

Zadnji kazalnik, ki bi ga bilo treba po našem mnenju podrobneje analizirati pove, kolikšen del dohodka so delavci namenili za akumulacijo. Če je ta kazalnik relativno nižji kot prejšnja dva, delavci niso racionalno gospodarili z družbenimi sredstvi. Z relativno visoko opremljenostjo so dosegli relativno nizek dohodek. Pri svojih odločitvah niso upoštevali načelo racionalnosti.

Kakšno je bilo gospodarjenje v gozdarstvu v primerjavi z gospodarstvom, če ga ocenjujemo skozi kazalnike, za katere smo ocenili, da na eni strani pojasnjuje pogoje poslovanja, uspešnost izkoriščanja teh pogojev in ustreznost razporejanja dohodka in čistega dohodka glede na dane pogoje? Odgovor na to kaže naslednja tabela (glej str. 242).

IV. Sklepne ugotovitve

Iz podatkov v analizi lahko zaključimo, da so finančni rezultati v letu 1978 relativno dobri. Po večletnih prizadevanjih je v letu 1978 prvič uspelo, da se je osebna in splošna poraba gibal skladno z rastjo dohodka. Seveda lahko takšne zaključke sprejemamo samo na osnovi finančnih podatkov prikazanih v obrazcih zaključnega računa. Že v uvodu pa smo pojasnili, da je na rezultate gospodarjenja v letu 1978 vplivala vrsta dejavnikov, ki onemogočajo realno primerjavo uspešnosti poslovanja, v rezultatih pa se zrcali tako, da lahko privedejo do napačnih zaključkov. Če le površno poznamo prikazovanje podatkov o finančnem poslovanju organizacij združenega dela lahko ugotovimo:

- da je dobršen del rasti dohodka le posledica drugega obračuna poslovnih stroškov,
- da se na račun drugega obračuna celotnega prihodka povečuje rast celotnega prihodka,
- da se s prenosom dela stanovanjskega prispevka v čisti dohodek zmanjšujejo obveznosti iz dohodka in povečuje čisti dohodek,
- da se z vključitvijo posojila skladu federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja v del čistega dohodka za poslovni sklad povečuje rast dela dohodka za katerega smo dosedaj ocenjevali, da je namenjen razširitvi materialne osnove dela v OZD,
- da je stvarna rast osebnih dohodkov v večini TOZD drugačna od prikazane, ker v letu 1978 med osebnimi dohodki ni več prejemkov na račun pogodb o delu, štipendij, nagrad učencev v gospodarstvu in izdatkov za topli obrok in tako dalje.

Za realno ocenitev uspešnosti poslovanja je treba vse te vplive izločiti. To pa niso sposobni opraviti drugi, kot analitiki v organizacijah združenega dela, ki spremljajo podatke analitično in poslovne dogodke evidentirajo brez vplivov spremenjenega obračuna. Zato lahko z gotovostjo sprejemajo sodbo o tem, kako so bile za leto 1978 sprejete obveznosti dejansko tudi izvršene, le tisti, ki imajo na razpolago dodatne informacije o tem, kolikšen vpliv imajo v zaključnih računih za leto 1978 obračunske spremembe.

Slavka Kavčič, dipl. oec.

Literatura

1. Publikacije Službe družbenega knjigovodstva v SR Sloveniji — Centrala Ljubljana
2. Obrazci za zaključni račun gozdnih gospodarstev v SR Sloveniji
3. Kavčič Slavka: Analiza nekaterih uspešnosti poslovanja TOZD, Gospodarski vestnik št. 10/77
4. Zakon o združenem delu, Uradni list SFRJ št. 53/76
5. Odlok o kazalcih za izkazovanje rezultatov dela delavcev in poslovanja temeljne organizacije združenega dela (Uradni list SFRJ, št. 8/78)